

Veiksmes recepte ir. Ko darīt?

M.Čaklā un J.Kulakova muzikāla poēma Čigāns sapnī Daugavpilī. Režisors H.Petrockis

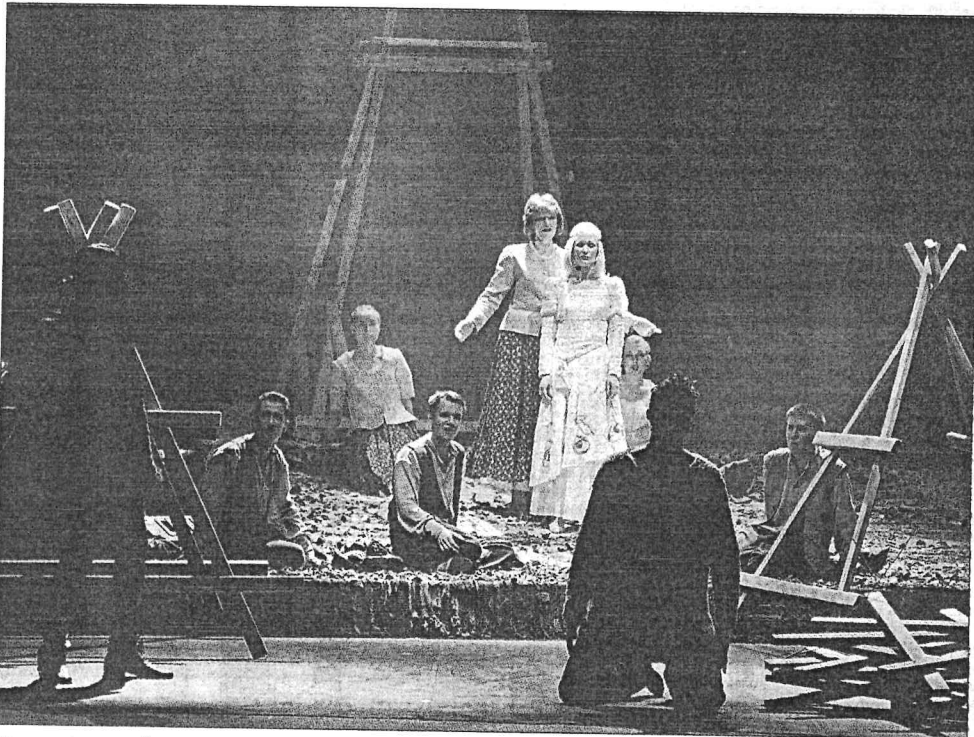
Recenzija

Normunds Naumanis

Nedēļas nogalē Daugavpils un apkārtnes teātra mīļotāji, kā arī pulks viesu no Rīgas pieredzēja visai pamācošu notikumu mākslā, ko visprecīzāk raksturotu vārdi «izmisīga cīņa (p) ar lielām formām» — Daugavpils teātra latviešu trupa režisorā Harija Petrocka virsvadībā pirmizrādīja Māra Čaklā un Jura Kulakova muzikālo poēmu *Čigāns sapnī*. Kaut arī skaļais un raibais divu cēlienu priekšnesums atstāja diezgan «jēlu», negatīvu iespaidu, var droši teikt, ka tagad arī Daugavpils ir sevi spēcīgi ierakstījis Latvijas mūziklskartajā zonā, turklāt vienā atsevišķā «parametrā» izrādē *Čigāns sapnī* ir pārspējusi šīs sezonas Rīgas (NT J.Lūsēna *Sfinksā*, DT U.Marhileviča *Tobago!*, LNO A.Vilcāna *Alise*) un Liepājas (LT R.Paula *Dāmu parādīze*) teātra produkciju un konkurē pat ar piecgades hitu — Jāņa Lūsēna *Kaupēn, mans mīļais*. Kā saprotat, runa ir par Jura Kulakova teātrim piedāvāto muzikālo materiālu — tik piesātināti dažādu, smeldzīgu, ironisku, perfekti stilizētu un galvenais, pavisam ne triviālu «lipīgo melnīņu» kolekciju. Ko vērti vien ir smalkie tautas dziesmu aranžējumi (*Rotā* u.c. ...) un pašironiskās parafrāzes par slavenu *Kretīnu deju* un citām kulakoviskām «everģēlībām, piemēram, skaņradis atļaujas sarīkot zināmu ironisku un konkurētisku sportošanu ar J.Lūsēna *Kaupēnu*, uzrakstot savu versiju par latviešiem tik nozīmīgo Zaļumballes tēmu — isti mūsdienīgu «miksi», vienlīdz rūgta sarkasma un sāpju lirikas pilnu muzikālu orgiju.

Kolēģi jau ziņojuši, ka komponists J.Kulakovs pēc krietna «ziemas miega» šosezon atplaucis arī Liepājas teātra *Mazajā princī*. Labprāt tam ticu — pēc Daugavpils pieredzes spriežot, vēlīgās zvaigznes ir ar viņu. Daugavpils izrādē atkalapvienojusies rokbanda *Elpa*, kas, neraugoties uz ķibeļiem izrādes apskatīšanā (šāda vēriena projekts ir jauna pieredze arī teātra tehniķiem), gādāja par Kulakova komplikētās mūzikas partitūras pienācīgu izpildījumu.

Taču mūzika, lai cik laba tā būtu, vien negarantē izrādei panākumus un radošu notikšanu. Ar *Čigānu sapnī* vēl daudz jāstrādā, lai tas rudenī iegūtu pilnsinīga mākslas darba formu.

Skats no izrādes *Čigāns sapnī*. Centrā Dzine — Maija Korkliša un Dirigente — Alda Krastiņa. Izrādē darbojas Koris, kas dzied azartiski, ar pašcieņu

pūli izdodas saprast, piemēram, to, ka divi iezīmētie tēli — Krauklis, Čigāns — ir galvenā varoņa Jāņa Cilvēka izaicinošie antipodi, kas katrs savā veidā pārstāv intelektuāļa šaubas par savas rīcībdomas pietiekamību. Krauklis — kā mūžīgais visa un jebkā apšaubītājs, būtībā — cilvēka radošais virzītājs, bet «nosapnotais» Čigāns — kā savveida kosmopolitisma gēns katrā, kas skepsi par jebkuru identitāti uztver kā savu aicinājumu.

Grūti nolasīt arī mitoloģiskās, sievišķās daļas — sapņtēla Dzines (viņa var būt arī neeksistējoša, «mirusi» balss) — jēgu. Ar tādām «uzskatāmām» abstrakcijām kā pirmsieviete, daba laikam taču būtu par maz. Turklāt izrādē musina domāt, ka Dzine Jānim Cilvēkam var būt arī vienkārši «brūte». Toties — kas izrādē pēc jēgas ir daudznozīmīgā persona, vārdā Dirigente — man tā arī netapa skaidrs (ja neskaita to, ka šīs lomas tēlotāja Alda Krastiņa bija Kora — lauku/pilsētbernu pulcīna tāda kā vadītāja). Tagadējā izrādes bezsīzētiskajā struktūrā M.Čaklā drāmas ceļš ir kā tāds refleksiju koncerts — dzejas veļas un veļas — no sākuma uz

divu pamatkrāsu (zaļš, sarkans) prožektoru gaismas kūļi. Ari slīpais podests ar no Šapiro/Blumberga *Pera Ginta* «aizgūto» tepiķu mēles slidēšanu nav vietā. Taču to, ka uz «nacionālās bāzes» var radīt arī gaišu scenogrāfiju liecina kaut vai J.Rijnieka pasenā daugavpīliešu izrādē par malēniešiem!

Fantāzija mizerabla ir horeogrāfijas daļa izrādē — pa druskai no tautas deju it kā parodijām, pa druskai estrādes šovu solu apnirdziena, bišķis grupvēdīta izkārtošanās, lai būtu smuki. Tiklāt par formālo puši, kur režisors vairāk bijis tāds kopējās bildes sakārtotājs, nevis centies atrast savu, oriģinālu teātra dzejas valodu. Nākas nopūsties, ka, jā, Petrockis nav Pētersons un pēc meistara aiziešanas dzejas teātris vēl aizvien gaida savu renesansi.

Priecinoši pārsteigumi

Taču nu kārtā priecinošiem pārsteigumiem! Un to var teikt par aktieru ansambli — vispirms jau Kori (Karina Lučīņa, Inese Ivulāne, Māris Koršietis, Viesturs Rencis, Egils Vilumovs), kas darbojas un dziedāja azartiski, tvirtu un droši, ar pašcieņu (ja šādas «masas» būtu Rīgas teātros!).

Valdzinošs un simpātisks vokālo un ķermenisko stāju galvenajā lomā bija mians šīs sezonas lielais atklājums — Egils Melbārdis no Nacionālā teātra. Intensīvi strādājot, te ir potences jauna dziedošā Ivara Stonina talanta dzimšanai. Lomām vizuāli atbilstīgi, vokāli ekspresīvi bija arī Ivars Brakovskis — Krauklis, Valdemārs Karpačs — Čigāns, kaut viņu jēdzienis

kās funkcijas izrādē ļoti trauslas un patlaban paliek vien nojautās.

Dienmžēl, ne jau aktrises Maijas Korklišas vainas (vienkārši nav viņai to augšējo soprāna oktāvu!), bet gan aplama lomu dalījuma dēļ izgāzās Dzine. Cerams, rudenī izrādēm un viesu reizēm tiks sagatavota cita dziedātāja, kas ar šo grūto vokālo partiju var tikt galā, neliekot mocīties klausītājiem.

Kaut arī izrādē tas līdzinājās gatavības pakāpē vērtēju bargi, droši var teikt — labojams it viss un pamatiestrādes ir pareizas, lai patkami un spēcīgi pārsteigtu gan savu, gan Rīgas publiku. Galu galā — par teātra pašcieņu spriežot arī pēc tā, cik augstu mākslas latīņu tas sev pacēlis. Šaubu nav — šī ir visaugstākā, un ceļš būs grūts

Drosme neiet popkultūras ceļu

Inese Lūsīņa

melnbaltajiem taustiņiem jau sen izsmeltas — J.Kulakova mūzika skan intonativu izteiksmīgi, bagātīgi un svaigi. Pie

dažādībā — taču viņi pārliecināti pierāda, ka to var, turklāt arī «neizkrito» no tēla!

Muzikāla izpildījums

augavpils teātra vēl.

Dzeja un drāma

Sākšu ar visvieglāk atspēkamo no kļūmēm. Māris Čaklais izrādes arhisarežģīto poētisko «miesu» (Joti labas dzejas kopu, kas radusies Atmosas vilni kā skeptiska intelektuāļa dziļa, intīma refleksija par šo leģendāro «vētru un dziņu» laiku, 2002.gada izrādei tā maķenit papildināta) nav pacenties «uzmaukt» uz stingra dramaturģiska karkasa. Vienkāršāk izsakoties — šai talantīgajai teksta plusmai nav radīts adekvāts skatuviskās pielāgojamības ekvivalents.

No vienas puses, Čaklajam nevarētu pārmest, ka šādas poētiskas refleksijas kāds izmanto, lai veidotu izrādi (un formālā ziņā t.s. izrādes librets patiešām atgādina, piemēram, patlaban Eiropā populārās franču jaunās dramaturģijas poētiskās drāmas atzara darbus ar tās spilgtākā reprezentanta — ģēnija dzejnieka-režisora-aktiera Olivjē Pi tēlainajam aktivitātēm). Vārdu sakot — poētisks teksts kā pirmviela, no kura uzradīt izrādi. Tāds te ir un ļoti intensīvs. Taču dramaturģiski haotisks, neizkārtots, luga — baltais pants, kur drāmas pieturizimju vietā — veseli dzejoļi.

No otras puses, ignorējot cilvēka psiholoģiskās uztveres kapacitāti, ir jāreķinās ar to, ka dzeja tik bieži slāni, turklāt dziedāta (ir taču atšķirība starp lasīt dzeju un klausīties to, roka melodijas ieskaitot?) pat pēzījā rūdītām ausīm būs par smagu. Skatītājs gluži vienkārši teātri grīb sprast un apjēgt — kur, kas, ar ko notiek, galu galā — kāds, brutāli sakot, ir sīzēts. *Čigāna sapni* tikai ar lielu pie-

gau, no gara uz sakumu... (Situāciju varētu formāli uzlabot, iespiežot pilnu izrādes tekstu programmiņā, kā to savām rokoperām dara Māra Zālite, kaut gan viņai jau nu aizraušanos ar sīzēta komplicētību nepārmēti).

Taču iepriekšējie «pārmetumi» likvidētos, ja dzejas formai būtu atrasta adekvāta — bagāta un poētiski, metaforiski sarežģīta teātra valoda. Taču Harijs Petrockis ir izvēlējies pragmatiskāko ceļu — to, kas teātrim pašreiz būtu pa spēkam.

Atkal — no vienas puses, slavējams ir stratēģiskais aprēķins, ka uzaicinot izrādes autorus Latvijai nozīmīgus autorus (Kulakovs, Čaklais, kostimu māksliniece Ieva Kundziņa ar lieliskiem tērpiem), teātris piesaka pretenziju uz savu stingru vietu vairs ne kā «kultūras nams provincē», bet konkurētspējīgs radošs organisms (gods godam, jo ar Poruka — Plēpja lielisko dzejas kompozīciju un šo viss liecina, ka tagadējie daugavpīlieši atgūstas no postkrilova leģendu teātra laika psiholoģiskajiem mazvērtības kompleksiem).

No otras puses, režisora piedāvātie izteiksmes līdzekļi *Čigāna sapni* nepārsniedz vidējstatistiskus priekšstatus, kādai tad jābūt «muzikālai izrādei, kuru gaida». Kaut arī iepriecina scenogrāfes Ingūnas Kokinas izrādei izdomātais vienojošais dekoratīvais elements — zārdi kā latviskās dzīvesdzīņas atribūtikas — un to veiksmīgs pielietojums (nes savu... zārdi un tīcil), tomēr nomācoša ir vēlme atkal un atkal «izspēlēt» tumsu (melnu skatuvēs muti) kā garīgās telpas dominanti, kuru izziņo dažādas intensitātes un

D me izteikties muzikālas poēmas žanrā ir liela un principiāla uzdrošināšanās. Tieši tādēļ, ka izraudzīta nevis dziesmu spēle, rokopera vai kāds cits viegli uztveramā sīzēta balstīts žanrs, bet gan izteiksmē sarežģītas dzejas kā autonomas un paspiekamas vērtības (nevis libretā) tvērumš mūzikā. Izrādē izmantotie Māra Čaklā dzejoļi sākotnēji nebija paredzēti ne dramatiskas, ne muzikālas izrādes skatuvei un to sakārtojums muzikālā uzvedumā atsauc atmiņā savulaik Pētera Pētersona iemīto dzejas muzikālo izrāžu taciņu.

Muzikālās poēmas *Čigāna sapni* komponistam Jurim Kulakovam nav bijis viegls uzdevums: radīt pilnībā muzikālas izrādes partitūru (iestudējumā vispār nav runātu tekstu), taču bez dramaturģiskās sīzēta līnijas, kā tas būtu mūziklā vai rokoperā, komponējot asociatīviem zemslāņiem bagātu dzeju, kas nebūt nav rakstīta, lai pārtaptu par dziesmām. Pie tam komponists nav aprobežojies arī ar dziesmu cikla iespējām, jo solistu un grupas (nosacīti — koris) dziedājumi saaužas kopā saīstītā veselumā, kurā ir gan kontrasti, gan tematisko arku vienotība, kas noapaļo izrādes skanisko formu. Arī reprise ar raksturīgi iezīmīgo kora refrēnu: «Aū, mana dzimtene!» Māra Čaklā dzejas noskaņam un valodas ritmiem atbilstošā J.Kulakova mūzika līdz ar pašu dzeju tad arī ir vērtīgākais izrādes pašreizējā, vēl pazālajā stadijā, kam vēl ir laiks nobriest līdz nākamajai teātra darba sezonai.

Laikā, kad šķiet — visas iespējamās mažora un minora melodiskās kombinācijas uz

tam tieši tāpēc, ka muzikālajā valodā ik pēc brīža smejas no latviešu tautas mūzikas arhetipiem: te bāriņu dziesmām, kas skumji apdzied saules ceļu, te vitālo *Bēdu, manu lielu bēdu*. Savukārt zaļumballes jebšu Jāņu (?) kā alkoholizētās latviešu bohēmas ainu J.Kulakovs zīmējis ziņģēm tuvos dziesminu tēlos, kuri brīžiem sasaucas ar komponista laikabiedru — mūsu melodiku Raimonda Paula un pat Jāņa Lūsēna dziesmu mažoru. (Nosacīti, jo tāda nosaukuma ainas izrādes tekstūālajā struktūrā nav — tikai zīmīga dzeja atgādina, ka vārdam «slikšņa» latviešu valodā ir 52 sinonīmi).

Savukārt groteskai sekojošajā ainā dombiedrībā ar dzejnieku trāpīgi izmantotas arī labi zināmās latviešu tautas dejas *Tīdaliņ, tagadīņ* teksta un muzikālās asociācijas. Par spīti nelāgajiem atskatotājehnikas nīķiem, kas Jāņa Cilvēka un Džines dueta vispoētiskākajā vietā skaļruni lika kaupt neciešamiem blakusotņiem, 9.aina spēj iznest visas izrādes liriskā centra slodzi, kurā noteicošā ir J.Kulakova oriģinālmūzikas poētiskā, intraverti aparotā izteiksme — tajā noderejusi arī komponista prasme nebūt salkanam. Spilgtiem rokūzikas triepieniem veidoti ir Čigāna uznācieni, sarežģītām vokālām virzām (lēcieni, augsta tesitūra) bagāta Džines partija, interesanti sabalsots ir dziedošās «dirigentes» Aldas Krastiņas un piecu koristu — Daugavpils teātra studentu Karīnas Lučīninas, Ineses Ivulānes, Māra Korišes, Viestura Renča, Egīla Viļumova ansamblis, kura izpildītājiem nebūt nav vienkārši koordinēties balsu iekritienu

pekts kopumā gan pagaidām vēl ir neizlīdzsvarots, turklāt — jau pašā saknē, lomū izpildītāju izvēles ziņā. Lielākā problēma; kas pagaidām šķoĶa visa uzveduma kvalitātes līdzsvaru, ir Džines lomas izpildītājas, aktrises Maijas Korkliņas vokālo iespēju neatbilstība sarežģītajai Džines partijai, kuras raksturīgākie lēcieni izteikti augstajā soprāna diapazonā šķiet komponēti koloratūru bardei Ievai Akurāterei nevis aktrisei, kura ciniņās varonīgi, taču ziedojot intonācijas tirību un tembra labskāņu, bet tajā pašā dienā krievu romanču izradē fascinēja ar emocionāli piesātinātu alta dziedājumu... Šķiet, ka augstā tesitūra un teju vai koloratūru zuburojumi tomēr nav nonākuši pie istās dziedātājas. Toties Jāņa Cilvēka telā, pirmoreiz būdams vadošā lomā, sevi lieliski apliecināja jaunais Nacionālā teātra aktieris Egils Melbārdis; vokāli izlidzināts, tembrāli neforsēts, ar labu dikciju, turklāt arī tiri dzied. Piederdzējuša dziedošā aktiera ambīcijas, dārdi, not savu joprojām spēcīgo baritonu jaunuzvedumā var apļiecināt Čigāna atveidotājs Valdemārs Karpačs, savukārt Krauklis — Ivars Brakovskis pagaidām vēl slēpjas aiz recitēšanas, piesardzīgi melodizējot runu. Lai arī vēl ar manāmām pauzēm, kurās dzirdama tipiskā sākuma tempa skaitīšana, atzīstami muzicē speciāli izradēi, izveidotā piecu Daugavpils mūziku instrumentālā grupa, kurā ras balsts ir kādreizējā ansambļa *Elpa* vadītājs, ģitārists Artūrs Pribilovs un basģitārists Valdis Rundzāns. Pretēji mītiem, izrādās, Daugavpili ir mūziki, kuri spēj spēlēt ne tikai krogā.♦